

**Всеукраїнська науково-практична конференція
проводиться відповідно до Постанови Верховної Ради України
від 17 грудня 2021 року № 1982-IX
«Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2022–2023 роках»
та плану роботи Національної академії педагогічних наук України**

*Рекомендовано до друку вченою радою
Інституту педагогіки НАПН України
Протокол № 3 від 30 березня 2023 р.*

Редакційна колегія:

О. М. Топузов, доктор педагогічних наук, професор — голова ред. кол.;
С. О. Сисоєва, доктор педагогічних наук, професор — заст. голови ред. кол.;
Н. П. Дічек, доктор педагогічних наук, професор;
К. Ю. Ладоня, відповідальний редактор.

Історія та філософія освіти в незалежній Україні: до 200-річчя від дня народження Костянтина Ушинського (1823-1871) : зб. матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції / ред. кол.: Топузов О.М., Сисоєва С.О., Дічек Н.П.; 3 березня 2023 р., м. Київ., Інститут педагогіки НАПН України. — [Електронне наукове видання]. — Київ : Інститут педагогіки НАПН України, 2023. — 250 с.

<https://doi.org/10.32405/978-966-644-585-2023-238>

ISBN 978-966-644-654-4

Збірник містить матеріали і тези виступів учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції «Історія та філософія освіти в Україні: до 200-річчя від дня народження Костянтина Ушинського (1823-1871) (3 березня 2023 р., м. Київ).

У матеріалах відображено осмислення сучасними освітянами теоретичних надбань видатного українського педагога Костянтина Ушинського з упровадження філософсько-антропологічного підходу до розвитку освіти; думки і досвід сучасних дослідників щодо практичного використання його ідей і порад у підготовці майбутніх освітян, реалізації проекту «Нова українська школа».

*Матеріали подано в авторській редакції,
за достовірність фактів, цитат, посилань на джерела та вживання
назв документів, власних імен тощо відповідають автори публікацій.*

Болгар О. М.

Вплив педагогічної спадщини К. Ушинського
на формування професійного іміджу педагога 155

Бондар Ю.В.

Професійна підготовка вчителя початкової школи
в контексті ідей К. Ушинського 158

Венгловська О.А.

Ідеї К. Д. Ушинського про підготовку вчителя
в контексті розбудови нової української школи..... 161

Гальонка О.А., Ланько Н.О.

Використання педагогічної спадщини К. Д. Ушинського
в практичній діяльності освітян..... 165

Гусакова О.О.

К. Д. Ушинський і проблеми педагогічної фасилітації..... 168

Івченко Т.В.

К. Ушинський про особистісні якості
майбутнього вчителя..... 172

Кірдан С.О.

Психологічні аспекти виховання
у творчій спадщині К. Д. Ушинського..... 175

Киричок І. І.

Підготовка вчителя в контексті ідей К. Ушинського 177

Кудла М. В.

Внесок К. Д. Ушинського в розвиток управління
початковою школою в Україні..... 180

Куліш Т.І.

К. Д. Ушинський про психологічну
підготовку вчителя 184

ЛІТЕРАТУРА

1. Аймедов К. В., Бабієнко В. В., Бабієнко В. А., Сторж В. В. Загальна педагогіка та історія педагогіки. Київ : Видавничий дім «Слово», 2014. 352 с.
2. Концепція «Нова українська школа» : ухвал. рішенням колегії МОН від 27 жовт. 2016 р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 06.02.2023).
3. Левківський М. В. Історія педагогіки : навч.-метод. посіб. Вид. 2-е, доп. Житомир : ЖДУ, 2004. 199 с.
4. Сисоєва С. О., Соколова І. В. Нариси з історії розвитку педагогічної думки : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2003. 308 с.
5. Ушинський К. Д. Собрание сочинений : педагогические статьи 1857–1861 гг. Москва : Издательство Академии педагогических наук, 1948. Том 2. 655 с.

ІДЕЇ К.Д. УШИНЬСЬКОГО ПРО ПІДГОТОВКУ ВЧИТЕЛЯ В КОНТЕКСТІ РОЗБУДОВИ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Венгловська О.А.,

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри освітології та психолого-педагогічних наук
Факультету педагогічної освіти Київського університету
мені Бориса Грінченка
orcidID: 0000-0002-0456-7667*

Розбудова відкритої й демократичної системи шкільництва в Україні актуалізує пошук шляхів удосконалення підготовки вчителів. З-поміж провідників української педагогічної думки попередніх періодів чільне місце належить К.Д. Ушинському. Історико-педагогічні дослідження теоретико-практичної спадщини Костянтина Дмитровича дають підстави вважати, що творчість світоча педагогіки не вичерпала свій потенціал в імперську добу. Окремі ідеї, зокрема ті, що висвітлюють вимоги до професійної підготовки вчителя потребують нового прочитання. У контексті реалізації нових освітніх стандартів підготовки вчителів початкових класів ідеї К.Д. Ушинського суголосні тим, що зазначені в чинних документах, а саме: готовність учителя до реалізації місії та завдань школи, особистісної й професійної здатності забезпечувати підготовку дітей і молоді до життя, формування випускника

школи який має бути «...особистістю, патріотом, інноватором...» [1, с. 6]. Означені аспекти зумовлюють потребу в студіюванні продуктивних ідей, що знайшли відображення у педагогічній спадщині педагогів минулого задля отримання нового знання та вибудовування індивідуальної освітньої траєкторії студентів педагогічних спеціальностей.

Вивчення теоретичних джерел засвідчує, що обґрунтування вимог до особистості вчителя були предметом досліджень педагогів минулого, зокрема, Б. Грінченка, О. Духновича, В. Сухомлинського, С. Русової, К. Ушинського та ін. На сучасному етапі питання формування вимог до підготовки вчителів крізь призму вчень педагогів минулого досліджують Л. Березівська, Н. Дічек, О. Дубасенюк, М. Євтух, Г. Іванюк, Н. Коляда.

Особливе місце в плеяді історичних педагогічних постатей, які сприяли формуванню професійного портрета вчителя, відводиться К. Д. Ушинському. Педагог не лише на теоретичному рівні обґрунтував вимоги до особистості вчителя, але і в практичній діяльності втілював їх у життя.

У творах «Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології», «Три елементи школи», «Про користь педагогічної літератури» К.Д. Ушинський сформував та описав образ народного вчителя, його особистісні та професійні якості. Вивчення праць педагога підтверджує, що його ідеї щодо професіоналізації вчителя становлять інтерес у руслі реалізації вимог, які визначені у «Професійному стандарті за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель із початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» [2]. Проаналізуємо окремі положення образу вчителя крізь призму компетентностей, що окреслені в наведеному вище документі. Зазначимо, що під особистісно-професійними вимогами до підготовки вчителя вбачаємо сукупність особистісних якостей та професійних здатностей, що необхідні педагогу для виконання його трудових дій, формування й розвиток яких відбувається під час навчання у закладі вищої освіти.

Студіювання теоретико-практичної спадщини К.Д. Ушинського доводить, що вчителю, а особливо вчителю початкових класів, мають бути притаманні такі особистісні якості, як моральність, відповідальність, чесність, наполегливість. Означені якості зазна-

чені у характеристиці загальних компетентностей (громадянська, соціальна, культурна, лідерська), що мають бути сформовані у майбутніх педагогів під час професійної підготовки, позаяк вони є визначальними у формуванні готовності майбутнього фахівця до виконання професійних функцій і становлять основу його особистісного вивіщення.

Значущими для сучасної педагогічної практики є міркування К.Д. Ушинського щодо організації освітнього процесу з урахуванням ідей природовідповідності. Задля цього вчителю необхідно вивчати потреби учнів, їхні можливості, вікові особливості, тобто «пізнавати людину такою, якою вона є насправді, з усіма її слабкостями і в усій її величі, з усіма її буденними дрібними потребами і з усіма її великими духовними вимогами» [3, с. 207], і тільки тоді, на думку К.Д. Ушинського, вчитель спроможний буде організувати навчання учнів з урахуванням природи дитини, її потреб. На думку педагога, обізнаність учителів із віковою психологією, досягненнями в педагогіці, передовим педагогічним досвідом забезпечать умови для вирощування майбутніх особистостей. Змістова характеристика виокремленої тези є складовою загальних та спеціальних (фахових) компетентностей сучасного вчителя, що визначені у Стандарті вищої освіти зі спеціальності 013 Початкова освіта. Зауважимо, що в Київському університеті імені Бориса Грінченка формування цих компетентностей реалізується у перебігу вивчення майбутніми фахівцями інтегрованих навчальних дисциплін «Людинознавство», «Педагогіка», «Психологія», зміст яких спрямований на формування здатності та готовності майбутніх педагогів організувати освітній процес у початкових школах з урахуванням антропологічних концептів, особистісних сенсів здобувачів початкової освіти.

Не втрачає актуальності ідея Костянтина Дмитровича щодо оволодіння майбутніми вчителями початкових класів педагогічною майстерністю та педагогічним тактом, який, як стверджує автор, «...потрібний педагогові такою ж мірою, як і літераторові, поетові, ораторові, акторові... і, словом, усім тим особам, які так чи інакше думають впливати на душу інших людей» [3, с. 214]. На переконання педагога ці дві характеристики становлять основу діяльності вчителя, увиразнюють його роботу з учнями, що сприяє створенню атмосфери їхнього захоплення предметом та умов для розвитку особистісних якостей кожного.

З огляду на вимоги, що висуваються до вчителя початкових класів Нової української школи, значущими є міркування К.Д. Ушинського про самоосвіту вчителя. Педагог уважав, що робота з дітьми вимагає від педагога постійного самовдосконалення та професійного зростання. Вимоги щодо самоосвіти вчителя є суголосні характеристикам трудової функції безперервного професійного розвитку, що визначена у «Професійному стандарті вчителя...»: вчитель має вміти проектувати індивідуальну траєкторію особистісно-професійного розвитку, добираючи для цього відповідні напрями, форми, ресурси, інструменти, створюючи відповідні умови тощо. Варто зауважити, що у доробку Костянтина Дмитровича Ушинського обґрунтовано систему роботи вчителя щодо самовдосконалення та самоосвіти, яка є значущою для подальшого вивчення та осмислення.

Відтак, зазначимо, що вимоги до професійної підготовки вчителя, що були обґрунтовані К.Д. Ушинським, не втрачають актуальності в умовах реалізації положень Нової української школи. Нині постає питання пошуку шляхів для адаптації прогресивних ідей та практик «вчителя вчителів» у професійну підготовку майбутніх педагогів.

ЛІТЕРАТУРА

---

1. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. Концепція Нової української школи: документ пройшов громадські обговорення і ухвалений рішенням колегії МОН 27/10/2016. URL:<http://zakinpro.org.ua/images/2017/docs/10/konceptczziya.pdf>.
2. Про затвердження професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти» (з дипломом молодшого спеціаліста) : Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі, та сільського господарства України (Мінекономполітики) від 23.12.2020 № 2736-20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text>.
3. Ушинський К.Д. Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології. Вибрані педагогічні твори : В 2-х т. Пер. з рос. / Ред.кол.: В.М. Столетов (голова) та інші. К.: Рад. Школа, 1983. Т.1. Теоретичні проблеми педагогіки / Склав і підгот. до друку Е.Д. Дніпров; За ред. О.І. Пискунова (відп. ред.) та інших. С. 192-471.